

Ekologinio miestų ir kitų teritorijų planavimo ištakos ir tradicija Lietuvoje – Pauliaus Kavaliausko, Vlado Stausko, Petro Grecevičiaus kūrybinių darbų analizės metmenys

Dr. Vaiva Deveikienė, Steponas Deveikis*
Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga

(Gauta 2026 m. vasario mėn.; atiduota spaudai 2026 m. vasario mėn.; prieiga internete nuo 2026 m. gegužės 8 d.)

Anotacija

Straipsnyje pristatoma ir analizuojama ekologinio planavimo ir projektavimo urbanistikoje ir kraštovaizdžio architektūroje idėjos ir tradicijos raida Lietuvoje, akcentuojant profesorių Pauliaus Kavaliausko (1945–2024), Vlado Stausko (1932–2014), Petro Grecevičiaus (g. 1945) ir kitų Lietuvos mokslininkų ir praktikų kūrybinį indėlį į šią sritį. Aptariamas ir prof. A. Basalyko (1924–1986) indėlis. Analizuojami urbanistinio planavimo darne su gamta aspektai, mokslinė ir metodinė šių kūrėjų veikla, kuri buvo ir išlieka reikšminga ir aktuali, ir tęsiama Lietuvos urbanistikoje ir kraštovaizdžio architektūroje.

Reikšminiai žodžiai: ekologinis planavimas ir projektavimas, Paulius Kavaliauskas, Vladas Stauskas, Petras Grecevičius, gamtinis karkasas.

Abstract

The article presents and analyses the development of the idea and tradition of ecological planning and design in town planning and landscape architecture in Lithuania, emphasizing the creative contributions of Paulius Kavaliauskas (1945–2024), Vladas Stauskas (1932–2014), Petras Grecevičius (b. 1945) and others Lithuanian scientists and practitioners to this field. The contribution of prof. A. Basalykas (1924–1986) is also discussed. The aspects of urban planning in harmony with nature, the scientific and methodical activities of these masterminds, which were and remain significant and relevant for the development of Lithuanian urban planning and landscape architecture, are analysed.

Key words: Ecological planning and design, Paulius Kavaliauskas, Vladas Stauskas, Petras Grecevičius, ecological network

Įvadas

*Homo doctus in se semper divitias habet /
Mokyta žmogus pačiame savyje nešiojasi turtus.
Fedras, Simono Daukanto vertimas*

2025 m. publikuodami straipsnį apie serą Patricką Geddesą (1854–1932), jo pasekėjus ir ekologinio miestų planavimo ištakas bei tradiciją anonimino recenzento buvome paskatinti plačiau apžvelgti ir pristatyti Lietuvos mokslininkų – kraštovaizdžio architektų, geografo, urbanistų – nuveiktus darbus ir teiktas teorines bei metodines išvalgas ekologinės urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros srityje. Todėl pasiryžtame imtis lietuviškosios mokyklos „ekologinio planavimo ir projektavimo darne su gamta“ teorinių ir praktinių projektinių modelių analizės, apibendrinti recenzento nurodytų kolegų (V. Stauskas, G. Daniulaitis, L. Dringelis, P. Grecevičius, J. Bučas, S. Maculevičius, R. Baškytė ir kt.) darbus „praktinės ir teorinės ekologinės urbanistikos bei kraštovaizdžio architektūros tematikoje“ (cituoju recenzentą).

XX a. antroje pusėje imta formuoti ir plėtoti miestų ir kitų teritorijų planavimo ir projektavimo principus, kurie ilgainiui (kiek vėliau) buvo pavadinti ekologiniais arba darnos su gamta, biofilijos, kraštovaizdžio urbanizmo (*Landscape urbanism*, tiktų vadinti kraštovaizdžio urbanistika) ir panašiais vardais (Stauskas, 2012; Deveikienė, 2018; Pilkauskas, 2020; Gražulevičiūtė-Vileniškė ir Daugėlaitė, 2020; Kamičaitytė *et al.*, 2022; Gražulevičiūtė-Vileniškė *et al.*, 2024; Saunier et Claude, 1998). Rutuliojosi novatoriškos idėjos, naujai permąstoma, suvokiama želdinių ir želdynų, o plačiąja prasme gamtos, įtaka miestui.

Šiais principais pagrįsto šiuolaikinio miesto ir teritorijų planavimo pradininku laikomas škotų biologas, sociologas, geografas, filantropas Patrick Geddes (1854–1932), eksperimentavęs Edinburge ir miesto analizės bei planavimo išvalgas surašęs 1915 m. leidinyje *Cities in Evolution* (liet. „Miestų evoliucija“). Jo miesto planavimo principai buvo pagrįsti ekologija, kuri buvo suprantama kaip civilizuoto gyvenimo menas ir mokslas (Jellicoe, 1975; Deveikienė ir Deveikis,

2025). Neatmetama, kad jo idėjos turėjo ir turi įtakos kitų urbanistikos teorijų kūrėjams iki pat mūsų dienų. 1969 m. škotų kilmės JAV Pensilvanijos universiteto profesorius Ian L. McHarg (1920–2001) publikavo chrestomatinį veikalą *Design with Nature* (liet. „Projektavimas darnoje su gamta“), ekologinio planavimo ir projektavimo bibliją, suformavusią nuoseklią mokyklą, sekėjų būrį ir aplinkosaugos pagrindus kraštovaizdžio architektūroje, urbanistikoje ir žemės naudojimo planavime.

Žinoma, tokia urbanistikos (miestų kūrimo meno) ir kraštovaizdžio architektūros mokyklų raida turėjo įtakos Europos ir Šiaurės Amerikos, britų ir prancūzų užjūrio teritorijų kraštovaizdžio profesijų formavimuisi ir tradicijoms. Reikšminga ji buvo architektams urbanistams, XX a. viduryje ar kiek vėliau praktikavusiems įvairiose šalyse (Saunier et Claude, 1998). Lietuvių kalba ši veikla ir kūrybos paveldas Lietuvoje yra kiek apžvelgti Regimanto Pilkausko trilogijos *Miesto želdynų plėtotė* (2019, 2020) pirmoje ir antroje dalyse. Keletą pastraipų Lietuvos kraštovaizdžio architektūros teorinei minčiai ir praktikai, pratešiančiai projektavimo darnoje su gamta tradicija, buvo skirta kitose publikacijose (Deveikienė ir Deveikis, 2025; Jurčiukonis, 2025). Tačiau ekologiškos, geoekologiškos pakraipos kraštovaizdžio ir želdynų meno miestuose planavimo ir projektavimo ištakų ir tradicijos raidos platesnės analizės Lietuvoje vis dar stokojama.

Straipsnio tikslas – pateikti glaustą analizę ir apibendrinti ekologinio projektavimo idėjos ir tradicijos raidą, akcentuojant Pauliaus Kavaliausko (1945–2024), prof. habil. dr. Vlado Stausko (1932–2014), prof. dr. Petro Grecevičiaus (g. 1945) indėlių, kūrybinį paveldą ir jų idėjų sklaidos Lietuvoje aspektus. Aptariamas ir prof. A. Basalyko (1924–1986) indėlis; jo nuopelnus taikliai įvardijo VU Geografijos ir kraštovarkos katedros tinklalapis: „Lietuvos reljefo, kraštovaizdžio tyrimų ir kraštovarkos pradininkas“. Fragmentiškai paminėsime ir kitus mokslininkus-autorius. Ekologinio urbanistinio planavimo ir kraštovaizdžio architektūros mokykla ir tradicija buvo ir lieka reikšminga ir aktuali Lietuvos kraštovaizdžio architektūroje ir urbanistikoje, teorinėje ir praktinėje veikloje. Šios tradicijos plėtotė yra ypač aktuali klimato kaitos sąlygomis, kurias vienokiu ar kitokiu aspektu ima suvokti ne tik gamtamoksliai, bet ir urbanistikos ir architektūros praktikai.

Metodologinės prielaidos ir tyrimo šaltiniai, metodika

Tyrimo apimtis ir metodai. Rengiant straipsnį taikyti bibliografinių ir ikonografinių šaltinių, mokslinių publikacijų, elektroninių išteklių analizės, istorinės retrospektyvos (sugretinimo ir palyginimo), apibendrinimo (sintezės) metodai. Tyrimas ir publikacija paremti naujausių bibliografinių ir biografinių šaltinių medžiaga. Nuoseklus praeities kraštovaizdžio formavimo specialistų veiklos pažinimas neįmanomas be amžininkų ir vėlesnių autorių publikacijų analizės, sukurtų artefaktų nagrinėjimo, skaitmeninių archyvų tyrimų. Tyrimai aktualizuojami ir apibendrinami išplėstiniu tekstu, laikantis kitose (ankstesnėse) mūsų publikacijose taikytų medžiagos pateikimo principų, straipsnio struktūros, pasakojimo stiliaus.

Šiame tyrime didžiulį dėmesį skyrėme ekologinio projektavimo idėjos autorių ir tęsėjų originalių leidinių (skaitmeninių kopijų) peržvalgai ir analizei. Pirmieji apibendrinimai apie mūsų analizuojamus kūrėjus pateikti įvairiuose leidiniuose, almanachuose, kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos užrašuose, geografų publikacijose (Pilkauskas, 2019, 2020; Deveikis ir Mituzas, 2024; Kraštovaizdžio atodangos, 2020, 2025; Česnulevičius, 2024; Kavoliūtė, 2024; Daugirdas, 2016). Juose akcentuojamas reikšmingas šių kūrėjų indėlis į kraštovaizdžio architektūros, urbanistinio planavimo ir projektavimo (neatsiejant nuo šio proceso kraštovaizdžio architektūros sprendinių) plėtotę ir raidą Lietuvoje.

Tyrimo šaltiniai, literatūros apžvalga. Darnumo su gamtos procesais poreikis XX a. buvo vis stipriau deklaruojamas tarptautiniuose kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos teoriniuose ir praktiniuose darbuose. Tarp šių darbų ryškia ir reikšminga gaida tebeskamba P. Geddes, I. L. McHarg, J. O. Simonds kūrybinės veiklos paveldas. Lietuvoje artimiausi šiam paveldui ir veiklos pobūdžiui yra kraštovaizdžio architekto R. Pilkausko veikla, projektai ir publikacijos (2019; 2020). P. Geddeso veiklos ir publikacijų pavyzdžiu galime paaiškinti labai ankstyvas urbanistikos ir

geografijos disciplinų sąsajas (Ferretti, 2012, 2014), geografinių žinių pritaikomumą ir reikalingumą kraštovaizdžio planavimo, formavimo, projektavimo procesuose, ką vėliau atskleidė ir eksponavo Lietuvos geografų (A. Basalykas, P. Kavaliauskas, R. Skorupskas, D. Veteikis ir kt.) darbai, kraštovaizdžio architekto R. Pilkausko pasiūlytas KTV (kraštovaizdžio teritorinių vienetų) metodas ar upės slėnio panaudojimo modelis, prof. V. Stausko mokyklos (G. Daniulaitis, L. Dringelis, P. Grecevičius, J. Bučas, S. Maculevičius, R. Baškytė ir kt.) pasiūlyti poilsio teritorijų planavimo ir rekreacinės kraštovaizdžio architektūros modeliai ir projektai.

Puikus analizės ir informacijos šaltinis kraštovaizdžio planavimo ir projektavimo darne su gamta tema yra Regimanto Pilkausko antologija *Miesto želdynų plėtotė* (2019; 2020), kurioje nemažai vietos skiriama būtent šiai temai. Straipsnio autoriai stengėsi perskaityti ir analizuoti originalius darnos su gamta, ekologinio projektavimo metodikų kūrėjų Lietuvoje veikalus (Basalykas, 1977; Bučas, 2000; Kavaliauskas, 2011, 2014, 2015; Grecevičius *et al.*, 2013; Stauskas, 2012). Įdomu tai, kad ankstyvieji mūsų analizuojamų autorių teoriniai darbai tiesiogiai neanalizavo ir neminėjo užsienio autorių kūrybos, siūlomų paradigmu ir koncepcijų. V. Stausko, G. Daniulaičio ir kitų Lietuvos mokslininkų-autorių darbuose ir publikacijose P. Geddeso, I. L. McHargo, J. O. Simonds'o cituojamų veikalų ir darbų aptarimo nerasime. Darome esminę prielaidą, kad nepaisant ideologinio materializmo, partinės priežiūros mokslo darbuose ekologinio mąstymo pradmenys ir tąsa buvo nulemti bendrosios pasaulio, civilizacijos pažangos.

Veikalo *Design with Nature* (McHarg, 1969) publikavimo 50-ųjų metinių proga pasirodė daug jo autoriaus kūrybinę ir pedagoginę veiklą analizuojančių straipsnių (Daniels, 2019; Douglas, 2019; Fleming, 2019), naujų publikacijų, tęsiančių projektavimo darne su gamta tradicijas (Steiner, 2008). 2017 m. vasarą Pensilvanijos universitete įsteigtas McHargo tyrimų centras, jo tinklalapis teikia aktualių ekologinio projektavimo teorijos ir praktikos analitinių apžvalgų. Tai yra puiki terpė, analitinis kontekstas vertinant Lietuvos ekologinio teritorijų planavimo specialistų darbus.

Lietuvoje poilsio teritorijų planavimo darne su gamta klausimus nagrinėjo prof. Vladas Stauskas (2012) ir jo bendradarbiai; naujausias darnos su gamta kraštovaizdžio planavimo ir projektavimo procesuose tendencijas, tarp jų *kraštovaizdžio urbanizmo* (geriau tikėtų vartoti „kraštovaizdžio urbanistikos“ sąvoką), biofilinio projektavimo metodinius ir praktinius aspektus, analizuoja Kauno technologijos universiteto (KTU) mokslininkės ir mokslininkai (Gražulevičiūtė-Vileniškė ir Daugėlaitė, 2020; Kamičaitytė *et al.*, 2022; Doğan, Liočaitė-Raubickienė *et al.*, 2023; Zubrutė ir Gražulevičiūtė-Vileniškė, 2023; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Jankauskaitė-Jurevičienė *et al.*, 2024).

Su dideliu dėmesiu urbanistų ir kraštovaizdžio architektų bendruomenėse turėtų būti priimami Lietuvos geografų (A. Basalykas, P. Kavaliauskas, R. Skorupskas, D. Veteikis ir kt.) darbų įžvalgos ir rekomendacijos. *Kraštovaizdžio urbanizmo (kraštovaizdžio urbanistikos)* ir greta jo formuluojamo ekologinio urbanizmo (*ekologinės urbanistikos*) paradigmai plėtoti ir diegti svarbūs ne tik JAV mokslininkų R. Weller (2006), I. H. Thompsono (2012) darbai ir postulatai, bet ir geografo prof. A. Basalyko mokslinis paveldas (Basalykas, 1965, 1975, 1977, 2014), šio paveldo glausta analizė (Česnulevičius, 2024; Kavoliūtė, 2024; LGD, 2025; GKK, 2025), kraštovaizdžio architekto R. Pilkausko pasiūlytas KTV metodas ar upės slėnio panaudojimo modelis (Pilkauskas, 2020, p. 17–26, 75), prof. V. Stausko grupės (Stauskas, 2012), minėti KTU mokslininkų ir mokslininkių darbai.

Urbanistinio ekologinio planavimo ir projektavimo teorijoje daugelis autorių teigia, kad darnaus (tvaraus) vystymosi dimensijos – ekologinė, ekonominė ir socialinė – turi būti papildomos kultūrinio darnumo dimensija (Gražulevičiūtė-Vileniškė ir Daugėlaitė, 2020). Šiuo požiūriu labai aktualus lieka prof. habil. dr. Vlado Stausko mokyklos teorinis ir projektinis paveldas (Stauskas, 2012), prof. habil. dr. Jurgio Bučo (1936–2025) tyrimai ir įžvalgos (Bučas, 1988, 2001). Ekologinio

planavimo ir projektavimo principus išplečia ir keičia šiuolaikinės teorinės urbanistinio darnumo su aplinka doktrinos.

Tyrimo rezultatai ir rezultatų aptarimas: *lietuviškieji ekologinio projektavimo bruožai*

Ekologinio teritorijų planavimo ir geografinės kraštovarkos principų santykis ir raida. Geografo A. Basalyko mokslinis indėlis. Ankstyvos urbanistikos ir geografijos disciplinų sąsajos (Geddes, 1915; Ferretti, 2012, 2014), geografinių žinių poreikio supratimas ir geografinis mąstymas, ekologinio požiūrio prioritetas kraštovaizdžio planavimo, formavimo, projektavimo procesuose nuosekliai sklaidėsi Lietuvos geografo mokslininkų ir teritorijų planavimo praktikų darbuose. Ekologinio planavimo ir projektavimo metodiniai postulatai ir praktiniai žingsniai Lietuvoje pirmiausia sietini su geografinės kraštovarkos paradigma, kurią nuo XX a. septintojo dešimtmečio vidurio formulavo geografai prof. Alfonsas Basalykas (1924–1986), padėjęs pamatus geoekologinei minčiai, auginęs Lietuvos kraštovaizdžio geografo plejadą, kurioje ryškia žvaigžde švytėjo prof. habil. dr. Pauliaus Kavaliausko (1945–2024) mokslinė ir metodinė veikla (1 pav.). A. Basalykas buvo Lietuvos upių slėnių sistemos periglacialinių procesų tyrimo pradininkas, jis išplėtė glacigeninio Lietuvos paviršiaus tyrimus, suskirstė Lietuvą fiziniiais geografiniais rajonais, sukūrė morfometrines reljefo klasifikacijas, sudarė kraštovaizdžio tipologinio ir regioninio skirstymo sistemas, paskelbė kraštovaizdžio geosisteminės organizacijos koncepciją, parašė darbų apie Lietuvos reljefo genezę, upių slėnių sandarą ir raidą, fizinių geografinių ir kraštovaizdžio rajonavimą, kraštovaizdžių antropogenezę (LGD, 2025). Jo mokslinis indėlis pripažįstamas tarptautiniu mastu ir siejamas su žymiausių kraštovaizdžio ir teritorijų planavimo specialistų teorinėmis apibrėžtimis ir principu, kad „gamta yra procesas, prieštaraujantis prievartai“ (I. McHargo mintis).

1 pav. Vilniaus universiteto Geografijos katedros legendos: Paulius Kavaliauskas, Daina Galvydytė, Alfonsas Basalykas. Šaltinis: GKK, 2025.

Fig. 1. Legends of the Department of Geography, Vilnius University (from left): Paulius Kavaliauskas, Daina Galvydytė, Alfonsas Basalykas. Source: GKK, 2025

Lietuvos kraštovaizdžio patriarcho, kraštovaizdžio tyrimų pirmeivio ir teoretiko profesoriaus Alfonso Basalyko gimimo 100-osios metinės paskatino pluoštą publikacijų mokslinėje ir mokslo populiarinimo periodikoje (Kavoliūtė, 2024; Česnulevičius, 2024), akademinė institucijų tinklalapiuose (GKK, 2025; LGD, 2025). Dr. Filomenos Kavoliūtės teigimu, šiam pasišventusiam mokslininkui esame dėkingi už itin išsamų Lietuvos paviršiaus reljefo iširtumą ir atskleistą

kraštovaizdžio įvairovę, padėtus pagrindus jos kultūrinės raidos tyrimams ir suformuluotus esminius kraštotvarkinio elgesio principus mūsų krašto aplinkoje.

Būsimasis profesorius A. Basalykas gimė 1924 m. šalia Raigardo slėnio lietuviškoje Balainių eigulio šeimoje, tuometėje Gardino apskrityje. Devynerių buvo išvežtas mokslams į Vilnių, kur, bebaigiantis Vytauto Didžiojo lietuvių berniukų gimnaziją, paliko atskirtas nuo šeimos, 1940 m. vasarą šią ištremus į Uralą. 1941 m. užsirašė į atkuriamą lietuvišką Vilniaus universitetą, kuriame studijas baigė 1947 m. ir pasiliko dirbti Gamtos mokslų fakulteto Geografijos katedroje. Nuo 1968 m. jis buvo Bendrosios geografijos ir kartografijos katedros vedėjas, profesorius. 1967–1986 m. buvo Lietuvos geografų draugijos pirmininkas.

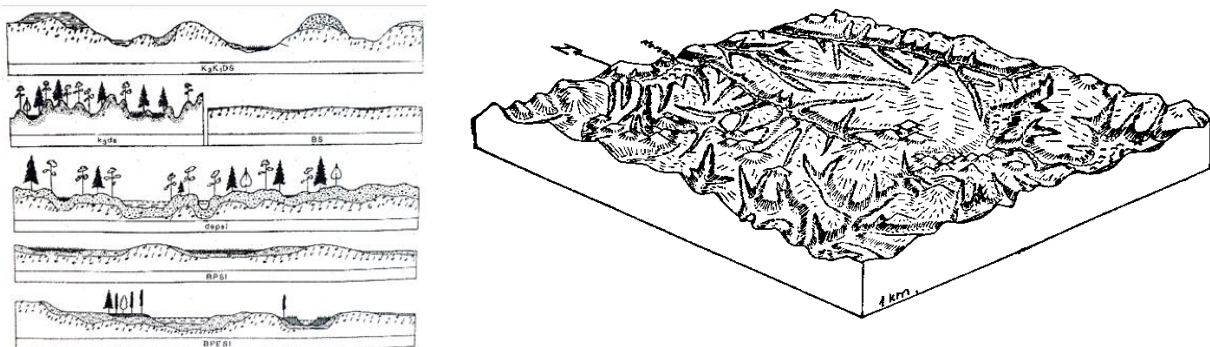
Geomorfologija A. Basalykas pradėjo domėtis dar būdamas studentas, kai ėmėsi iš rusų kalbos versti prancūzų geografo klasiko Emanuelio de Martono (Emmanuel de Martonne, 1873–1955) veikalą „Fizinės geografijos pagrindai“, kurio I tomas (bendrosios sąvokos, klimatas ir hidrografija) išleistas 1939 m., III tomas (biogeografija) – 1940 m. ir II tomas (geomorfologija) – 1945 m. Jaunasis mokslininkas naudojosi ir prancūzų kalba 1909 m. išleistu originalu – *Traité de géographie physique: Climat, Hydrographie, Relief du sol, Biogéographie*, išlikusiu buvusiame Stepono Batoro universitete. Vertimas išleistas 1948 m. Po kelerių metų jaunasis dėstytojas išvertė dar vieną didelės apimties leidinį – Stanislovo Kalesniko monografinį vadovėlį „Bendrosios geografijos pagrindai“ (1950 m.) (Česnulevičius, 2024). Atlikęs tyrimus visame Nemuno upyne, A. Basalykas 1951 m. parašė ir 1953 m. apgynė kandidatinę disertaciją „Nemuno upyno slėniai Lietuvos TSR ribose (slėnių sistemos geomorfologinė analizė)“.

Susipažinęs su Nemuno upyno slėniais, A. Basalykas jau turėjo bendrą Lietuvos paviršiaus įvairumo ir kilmės vaizdą. 1955 m. jis paskelbė geomorfologinę apybraižą „Lietuvos pietryčių smėlėtoji lyguma“, o 1957 m. straipsnį „Kai kurie paskutiniojo apledėjimo nepaliestos Medininkų aukštumos fiziniai-geografiniai ypatumai“. 1958 m. pasirodžiusiame *Lietuvos TSR fizinės geografijos* I tome, kurio sudarytoju ir atsakingu redaktoriumi buvo paskirtas, jis pristatė naują Lietuvos paviršiaus orografinį suskirstymą, genetinę tipologinę reljefo klasifikaciją ir aprašė bendriausius paviršiaus bruožus. A. Basalykas pastebėjo, kad reljefo genetiniai tipai Lietuvos sąlygomis gali būti laikomi „geomorfologiniais kraštovaizdžiais“: „Kol dar nėra galutinai nustatytos tipologinės gradacijos, atskirais reljefo tipais Lietuvoje tenka laikyti geomorfologinius kraštovaizdžius, kurių paviršių sudarė skirtingi morfogenezės agentai (ledynai, fluvio-glacialiniai vandenys, prieledyninių ežerų vandenys, upės, jūra, vėjai, nivaliniai procesai ir t. t.)“. Tai pirmoji užuomina apie paviršiaus kilmės įtaką Lietuvos kraštovaizdžio įvairovei (Kavoliutė, 2024). Kartu tai stiprus kraštovaizdžio kompleksinės prigimties suvokimas, kuris išdėstytas knygos skyriuje „Apie gamtinius kompleksus Lietuvos teritorijoje“ tarsi tyrimų ir kraštovaizdžio klasifikavimo planas: „Skirtingų tipų reljefas su būdingomis nuogulomis, nulemiančiomis dirvodaros kryptį verčia fiziniuose-geografiniuose rajonuose išskirti dar ir *mikrorajonus*, o šių paviršius susideda iš dar atskirų gamtinių kompleksų – *apyrubių*. Bet visą, lengviausiai pastebimą kraštovaizdžio margumą ir įvairumą lemia patys smulkiausi, elementarūs teritorijos ploteliai – landšaftinės *facijos*. Kultūros neliestame, priešistoriniame Lietuvos kraštovaizdyje būta tik vadinamųjų pirminių *facijų*. Šalia jų dėl žmogaus veiklos atsirado *antropogeninės facijos*, pamestuose plotuose prasidėjus kraštovaizdžio renatūralizacijai, atsirado *renatūralizuotos facijos*“ (kursyvas – straipsnio autorių). 1958 m. konferencijoje „Gamta ir jos apsauga“ nagrinėdamas Lietuvos geografinių landšaftų apsaugos klausimus, A. Basalykas teigė: „Geografinės aplinkos sąvoka suprantami ne atskiri mus supančios gamtos elementai, bet visas kompleksas, susipynęs sudėtingiausiais savitarpio priklausomybės ryšiais ir sudarantis atitinkamų žemės sluoksnių, dirvos, žemės paviršiaus nelygumų, vidaus ir požeminių vandenų, klimato bei organinio pasaulio derinius. Dėsniniai ir organiškai susiję šių geografinės aplinkos komponentų deriniai atitinkamoje teritorijoje ir yra vadinami geografiniais landšaftais“ (Kavoliutė, 2024).

1965 m. pasirodė vienas svarbiausių profesoriaus A. Basalyko darbų – *Lietuvos TSR fizinė geografija, II tomas (fiziniai geografiniai rajonai)*. Pirmą kartą Lietuva buvo smulkiai išnagrinėta ir suskirstyta fiziniiais geografiniais rajonais ir tipologiniais teritorijos kompleksais. Remiantis geologiniais ir geomorfologiniais tyrimais aprašomi tarprajoniniai ryšiai ir paleogeografinė raida, pateikta išsami gamtinių sąlygų charakteristika. Pristatomi ir smulkiausi gamtinio kraštovaizdžio tipologiniai vienetai – vietovaizdžiai, susidarę dėl skirtingų uolienų ir nevienodo reljefo, lemiančių visų kitų gamtinių komponentų nevienodumą. Ši knyga ir buvo 1966 m. apgintos habilituoto geografijos daktaro disertacijos pagrindas (LGD, 2025; GKK, 2025).

Kaip rašo A. Česnulevičius (2024), reljefo orografinėi struktūrai ir vėlesnei jos paleogeografinėi raidai vertinti profesorius A. Basalykas plačiai taikė topografinius žemėlapius, kurie sovietmečiu buvo slapti, beveik neprieinami. VU ir Lietuvos mokslų akademijos (LMA) bibliotekose buvo išlikusių lietuviškų, lenkiškų, vokiškų topografinių žemėlapių, kuriais remdamasis A. Basalykas ir analizavo Lietuvos paviršiaus struktūrą. Jis turėjo Dievo dovaną plokščiam, izolinijomis kartografuotame žemėlapyje pamatyti iškilų reljefą (dabar mes tai vadiname 3D vaizdu) ir gebėjimą jį pavaizduoti – profesoriaus sukurtos blokdiagramos (2 pav.) puikiai iliustravo paviršiaus sandarą bei įvairius Lietuvos aukštumose ir lygumose vykusius geomorfologinius procesus. Unikalus gebėjimas plokščiam izohipsių rašte matyti pakilumas ir dubumas įgalino profesorių išvelgti visą daugiaetapę Lietuvos reljefo raidą. Profesorius yra sukūręs nemažai regioninių geomorfologinių žemėlapių, tačiau svarbiausias jo kūrinys – 1963 m. sudarytas M 1:500 000 visos Lietuvos teritorijos geomorfologinis žemėlapis, turintis didelę išliekamąją vertę (Česnulevičius, 2024). Jo sukurti žemėlapiai tebėra aktualūs kraštovaizdžio specialistams (Basalykas, 2014).

2 pav. Prof. A. Basalyko mokslinių publikacijų apie Lietuvos kraštovaizdį iliustracijos. Šaltinis: Česnulevičius, 2024.
Fig. 2. Illustrations from scientific publications about the Lithuanian landscape of prof. A. Basalykas

Sovietmečiu izoliuoto šakinio ūkio ir teritorijų planavimo trūkumai buvo akivaizdūs, ir daugelis mokslininkų ir praktikų ieškojo kompleksiško. Miškininkas Algirdas Končius dideliems teritorijų planavimo darbams pasiūlė naują lietuvišką kraštovarkos terminą (Končius, 1970). Svarbų atsaką ekonominės kraštovarkos atstovams tarė ir geografai prof. A. Basalykas, nuo 1966 m. prof. A. Basalykas daug dėmesio skyręs žmogaus ir gamtos sąveikai, jos padarinių kraštovaizdyje tyrimams, paskelbęs determinuotos kraštovarkos principus: funkcionalumą, gamtinę adaptaciją ir etnografiškumą (Pilkas, 2019, p. 46; Basalykas, 1975). Šių principų esmė – kraštovaizdyje derinti ūkines funkcijas su gamtos sąlygomis. Taip gimė nauja kraštovaizdžio supratimo koncepcija, pavadinta geografinė kraštovarka. Ši idėja ir koncepcija buvo išplėtos 1977 m. pasirodžiusioje monografijoje *Lietuvos TSR kraštovaizdis* (Basalykas, 1977), kur keliami ir nauji uždaviniai geografams. Profesoriaus manymu, kraštovaizdžio pažinimas turi baigtis prognozavimu ir kraštovarkiniu projektavimu, o to anksčiau geografai nedarė. Už šią knygą prof. A. Basalykui buvo paskirta antroji Lietuvos valstybinė premija. Gausiai paties autoriaus iliustruotoje knygoje jis ne tik aprašo Lietuvos kraštovaizdžio įvairovę (gamtinius intrazoninius kraštovaizdžius – žemėvaizdžius), tačiau ir aptaria tuometines kraštovarkos problemas bei siūlo jų

sprendimo būdus taikyti prie žemėvaizdžio tipo (GKK, 2025). Profesoriumi A. Basalykui priklauso tipologinių teritorijos vienetų (sudėtingėjimo kryptimi) – facijos, apyrbės, vietovaizdžiai ir žemėvaizdžiai – terminų sekos autorystė. Iki šiol naudojama jo įvestu metodu – koduoti kraštovaizdžio arealų savybes didžiųjų ir mažųjų raidžių ir skaičių kodais (GKK, 2025).

Kraštovarkos ir ekologinio planavimo principų taikymas kraštovaizdžio architektūroje: prof. Vlado Stausko ir kitų kraštovaizdžio architektų indėlis. Darnos su gamta mokslinę mintį ir prof. A. Basalyko mokymą kraštovaizdžio architektūroje nuosekliausiai taikė kraštovaizdžio architektas Regimantas Pilkauskas. Jis sukūrė lyginamojo kraštovaizdžio teritorinių vienetų (KTV) vertinimo metodą ir nustatė, adaptavo jo taikymą įvairiuose kraštovaizdžio planavimo ir formavimo projektuose (Pilkauskas, 2020, p. 17–26), teigdamas, kad „urbanistinė ir kraštovaizdžio architektūros veikla yra sėkminga, jei kraštovaizdis naudojamas pagal jo savybes; priešingu atveju reikalingos didelio masto ir brangios kraštovaizdžio pertvarkos, labai dažnai sukeliančios antrinių nepageidaujamų padarinių“ (Pilkauskas, 2020, p. 11).

KTV išskirti buvo naudojama A. Basalyko (1977) pasiūlyta kraštovaizdžio tipologinė sistema, pagal kurią kraštovaizdžio erdvė skirstoma į keturias pakopas arba rangus: žemėvaizdis, vietovaizdis, apyrbė ir facija. Žemėvaizdžių išskiriami devyni (9) tipai: 1) moreninė lyguma, 2) priedyninių ežerų (sąplėvinės) lygumos, 3) senovinės aliuvinės lygumos, 4) zandrinės lygumos, 5) kalvotasis moreninis ežeringasis aukštumos žemėvaizdis, 6) kalvotasis moreninis raguvotasis aukštumos žemėvaizdis, 7) jūros pakrantės lygumos, 8) deltų lygumos, 9) upių slėnių žemėvaizdis (Basalykas, 1977, 2014; Pilkauskas, 2020). R. Pilkausko knygoje pateikiamos geografo R. Skorupsko (2015) žemėvaizdžių nuotraukos. KTV tinkamumas kiekvienai konkrečiai funkcijai vertinamas trimis aspektais: technologiniu, ekonominiu ir estetiniu. Visi jie susiejami ir išreiškia tikslingumo sampratą (Pilkauskas, 2020, p. 25). Tikslingos ir ergonomiškos, ekologiškos aplinkos kūrimo tradicija tęsiama ir kitų architektų darbuose, atliekant tikslingus natūrinius kompleksinius tyrimus, nagrinėjant ne tik gamtinę aplinką, bet ir miestų ir miestelių planinę ir erdvinę struktūrą, užstatymo pobūdį, architektūrą, kultūros paveldo objektus (bažnyčios, dvarų sodybos ir pan.) bei kitus vietovių elementus (Bučas, 1988, 2001; Deveikienė ir Deveikis, 2022).

Logiška teigti, kad prof. A. Basalyko ir kitų geografo geoekologinei minčiai padėtus pamatus sėkmingai naudojo ir plėtojo, pritaikė ir sukonkretino rekreacinės kraštovaizdžio architektūros baruose Vladas Stauskas (1932–2014), Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institute (LSAMTI) subūręs mokslininkų kolektyvą, kuriame dirbo ne tik architektai, bet ir geografijos, žemėtvarkos, miškų ūkio, kitų teritorijų planavimo srities disciplinų specialistai (pvz., Giedrius Juozas Daniulaitis (1938–2003), Liucijus Dringelis (g. 1931), Petras Grecevičius (g. 1945), Jurgis Bučas (1936–2025), Steponas Maculevičius (1943–2017), Rūta (Kriaučiūnienė) Baškytė, Valentinas Zauka ir kt.).

*Glaustame tekste netilps išsamūs prof. habil. dr. Vlado Stausko spalvingos mokslininko ir architekto, kraštovaizdžio architekto biografijos ar veiklos aprašymai, mokslinių, pedagoginių ar visuomeninės veiklos pareigybių, vardų, regalijų ir nuveiktų darbų sąrašas. Tokie aprašymai ir sąrašai iš esmės jau yra padaryti įvairių autorių ir prelegentų (Vaitys et al., 2008; Petrulis ir Tutlytė, 2010; Daunora, 2013). 2012 m. prof. Vladas Stauskas, išleidęs antologiją *Architektūra, aplinka, atostogos*, pateikė amžininkams ir ateities kraštovaizdžio planuotojams, urbanistams, kraštovaizdžio architektams idėjų sąvadą, konspektą, kūrybinės veiklos ataskaitą. Šioje knygoje V. Stauskas prasitaria (p. 9), kad jį kartu su bendradarbiais Giedriumi Daniulaičiu, Antanu Šipaila (vėliau vietoj jo – Pauliumi Kavaliausku) vadino trimis muškietininkais, aktyviai veikiančiais Lietuvos kraštovaizdžio rekreacinio vertinimo ir teritorijų planavimo baruose.*

Svarbus V. Stausko suburto kolektyvo darbas, ekologinio planavimo, rekreacinio kraštovaizdžio formavimo ir apsaugos pradmuo buvo 1965 m. parengta *Lietuvos TSR poilsio zonų perspektyvinio išvystymo schema* (autoriai F. Bielinskis (1904–1986), G. Daniulaitis, V. Stauskas, A. Šipaila už šį darbą 1968 m. pelnė Lietuvos TSR valstybinę premiją). Ši schema tapo pagrindu

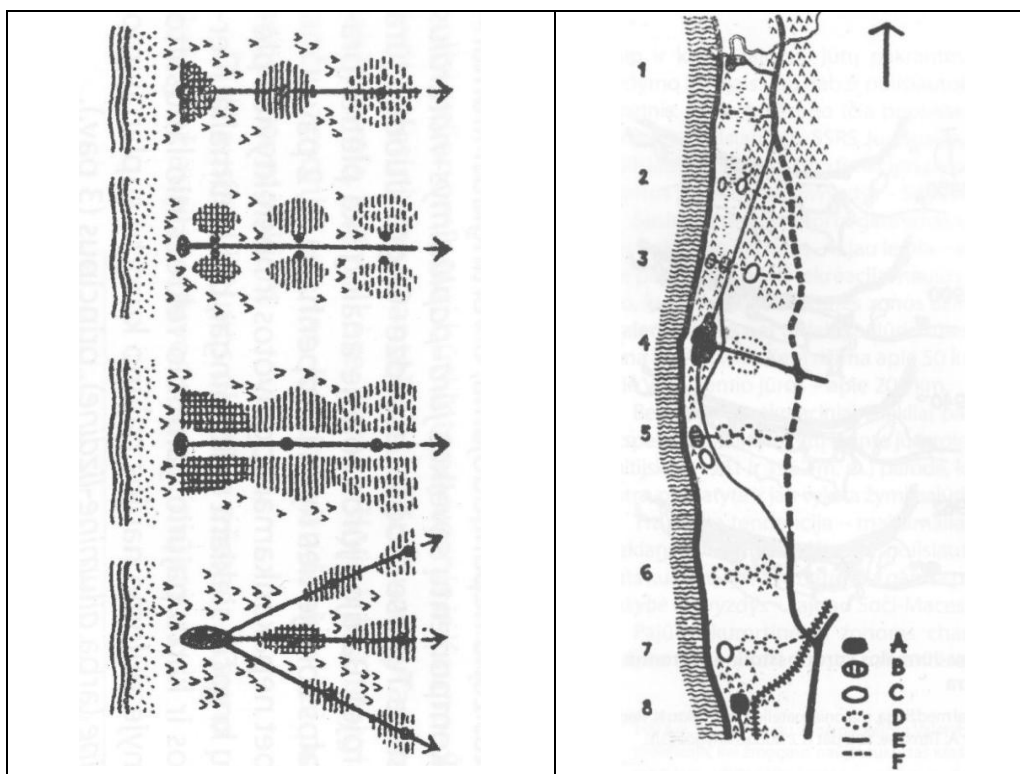

daugeliui Lietuvos teritorinio planavimo ir kraštovarkos darbų ir projektų. Mokslinės V. Stausko darbų ataskaitos dažniausiai turi kompleksinio mokslinio ir projektinio darbo formą, pasižymi nuoseklia metodologija (Raginis ir Deveikis, 2013).

Reikšmingiausias prof. V. Stausko kaip architektūros mokslininko indėlis yra jo pasiūlyta kraštovaizdžio formavimo ir rekreacinės architektūros teorija. V. Stauskas vienas pirmųjų (1968–1976) apibrėžė rekreacinės architektūros objektą, uždavinius, urbanistinius poilsio rajonų ir centrų principus. V. Stauskas parengė ir publikavo išties daug šios srities darbų įvairiomis kalbomis – per 200 mokslinių publikacijų, 50 mokslinių tyrimų ataskaitų, apie 90 architektūros ir kraštovarkos projektų, buvo 11 disertacijų mokslinis vadovas. Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) leidyklos ir bibliotekos parengtame ir 2010 m. išleistame leidinyje „Vladas Stauskas: darbų bibliografinė rodyklė 1957–2010“ rasime išsamų V. Petrulio ir J. Tutlytės straipsnį „Apie Vladą Stauską“; šis kiek atnaujintas, papildytas tekstas publikuojamas ir antologijoje (Stauskas, 2012, p. 382–385).

Pagal V. Stausko projektus pastatyta Pramoninės statybos projektavimo instituto rūmai Kaune (su architektu A. A. Sprindžiu, 1966), gyvenamųjų namų kvartalas Kopų gatvėje Nidoje (su architektu V. Raginiu, 1974), poilsio namai Kregždutė Palangoje (1974) ir Vėjopatis Pervalkoje (su architektu P. Grecevičiumi, 1981); suplanuota ir apstatyta Vienybės (buvusi J. Janonio) aikštė Kaune (su kitais, 1958, LSSR valstybinė premija 1976, su kitais).

V. Stauskas su kitais bendraautorais parengė Neringos (1968, 1980), Kuršių nerijos nacionalinio parko (1994, 2008, su architektais A. Lamausku, S. Čereškevičiumi, J. Buču, A. Mituzu, miškininku E. Riepšu ir kitais), Palangos (su architektais J. Vaškevičiumi, L. Dringeliu, 1988) bendruosius (buvusius generalinius) planus, Nidos (1960), Vanagupės (1966), Pervalkos (1976) poilsio kompleksų detalaus suplanavimo projektus, Lietuvos (dabar Aukštaitijos) nacionalinio parko (1971) suplanavimo, Lietuvos poilsio zonų plėtojimo (1965 ir 1978), Lietuvos gamtos apsaugos, kraštovarkos ir rekreacinės sistemos (1983) schemas, Lietuvos nacionalinę kultūrinio turizmo plėtros programą (1998).

3 pav. V. Stausko siūlomos statmenų jūrai kurortų sistemos pritaikymo Lietuvos pajūrio šiaurinei daliai schemas.

Šaltinis: Stauskas, 2012:176.

Fig. 3. Proposed by V. Stauskas schemes for adapting a system of resorts perpendicular to the sea to the northern part of the Lithuanian coast. Source: Stauskas, 2012:176

Įdomi lieka diskusija (tikriau – profesinis ginčas) dėl *kraštovarkos* sąvokos aprėpties ir turinio, savotiška architektūrinio ir geografinio požiūrių sandūra, profesinio egocentrizmo tema. Kraštovaizdžio bonitavimo (vertinimo), jo formavimo ar aplinkos organizavimo (V. Stausko terminas) funkcijos priskyrimo vienai ar kitai – geografo ar kraštovaizdžio architekto – profesijai ginčas vyko nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio ir buvo pratęstas, sublimuotas XXI a. pradžios publikacijose: perspausdinant V. Stausko 1984 m. žurnale „Mūsų gamta“ publikuotą straipsnį „Kraštovarkos zonos“ (Stauskas, 2012:132–136), o P. Kavaliauskas (2013:9–20) paskelbė straipsnį „Kraštovarka ir profesinis egocentrizmas“.

Tebėra aktualus prof. V. Stausko pasiūlytas statmeninis ar giluminis-lizdinis pajūrio kurortų vystymo modelis (Stauskas, 2012: 174–177; 2 pav.); įdomus ir nepraradęs aktualumo knygos skirsnis apie rekreacijos ir architektūrinių sprendimų specifiką saugomose teritorijose (Stauskas, 2012: 178–210). Skaitydamas minėtą antologiją (Stauskas, 2012) jauti autoriaus mokslininko pagarbą regioniniams architektūros savitumams, dėmesį gamtos ir architektūros darnai, harmonijai tarp gamtos ir žmogaus (konkrečiu atveju – besiilsinčio žmogaus). Specialus dėmesys skiriamas vandens temai, Vanagupės poilsio architektūros komplekso gimimo istorijai, kitiems poilsio kompleksams, kultūros paveldo ir naujosios architektūros santykio mažose gyvenvietėse analizei (Raginis ir Deveikis, 2013).

Kraštovaizdžio architektai galėtų perfrazuoti architekto Leonardo Vaičio mintį: „Nors būdamas be galo veiklus, ambicingas, eruditas, meniškos prigimties, buvo blaškytas į įvairius postus ir pareigas, o kai kurias papildomai prisiimdamas pats, vis dėlto sugebėjo neišklysti iš to interesų lauko, kuris apibrėžiamas kraštovaizdžio architektūros (originale – Vaitys, 2008 – architektūros) sąvoka“. Jo moksliskai argumentuoti, analize pagrįsti tekstai gali būti puiki architektų ir kraštovaizdžio architektų mokymo ir mokymosi medžiaga. „Gražiausiuose krašto kampeliuose ypač reikalinga architektūros ir gamtos harmonija, čia architektūra negali būti vien daiktas savyje – ji čia yra *daiktas gamtoje*“ – išlieka gražus prof. Vlado Stausko priesakas kolegoms.

Paulius Kavaliauskas (1945–2024) – geografas nuolat dirbęs su kraštovaizdžio architektais. Anykštėnas prof. habil. dr. Paulius Kavaliauskas išarė gilią vagą geografijos ir kraštovaizdžio pažinimo mokslo baruose. Tai žmogus, mokėjęs perprasti kraštovaizdžio procesus, jo formavimo(si) dėsningumus, galimybes ir grėsmes, kūręs kraštovarkos ir kraštovaizdžio apsaugos valdymo teorinius pagrindus, išugdęs didelį būrį mokinių, mokslininkų, kraštovaizdžio formavimo vadybos specialistų, 19 monografijų ar jų skyrių, daugiau nei 250 mokslinių straipsnių autorius. Baigęs studijas 1967–1976 m. dirbo Lietuvos statybos ir architektūros MTI, V. Stausko suburtoje grupėje, nuo 1976 m. – Vilniaus universiteto geografijos katedrose. 1974 m. Vilniaus universitete jis apgynė kandidatinę (dabar – daktaro) disertaciją „Kraštovaizdžio rekreacinės analizės svarbiausios problemos“.

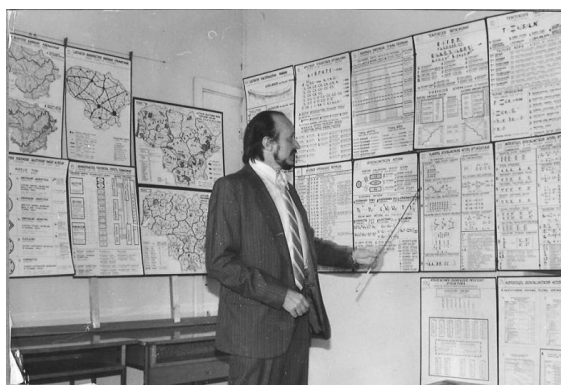
Reikia pasidžiaugti, kad šis geografas nuolat dirbo su kraštovaizdžio architektais (tarp jų – prof. habil. dr. Vladas Stauskas, dr. Giedrius Daniulaitis, dr. Liucijus Dringelis, dr. Petras Grecevičius, Alvydas Mituzas, Rita Palčiauskaitė ir kiti). Jis mielai dalyvaudavo diskusijose kraštovaizdžio formavimo, planavimo, tvarkymo projektavimo temomis, nesibodėjo pasiūlyti tekstų ir pranešimų konferencijoms, forumams, Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos (LKAS) mokslo darbų leidiniams, žemėtvarkos ir hidrotechnikos žurnalams. Kraštovaizdžio architektūros sričiai ir urbanistikai, žemėtvarkai svarbūs lieka programiniai prof. P. Kavaliausko darbai ir tekstai: *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas: mokomoji knyga* (VU leidykla, 2011); straipsnis „Kraštovarkos prieigos“ žurnale *Žemėtvarka ir melioracija* (1992, Nr. 2 ir 3); jau minėtas straipsnis „Kraštovarka ir profesinis egocentrizmas“ (2013).

Jo parengtų mokslo darbų ciklai: „Rekreacinės geografijos pagrindai“ (1972–1980), „Teritorijos taikomųjų tyrimų metodika“ (1967–1985), „Lietuvos saugomų teritorijų sistemos formavimo koncepcija“ (1971–1985), „Lietuvos gamtinis karkasas ir jo lokalizavimas“ (1980–1990), „Metodologiniai kraštovarkos pagrindai“ (1980–1992), „Lietuvos administracinio teritorinio

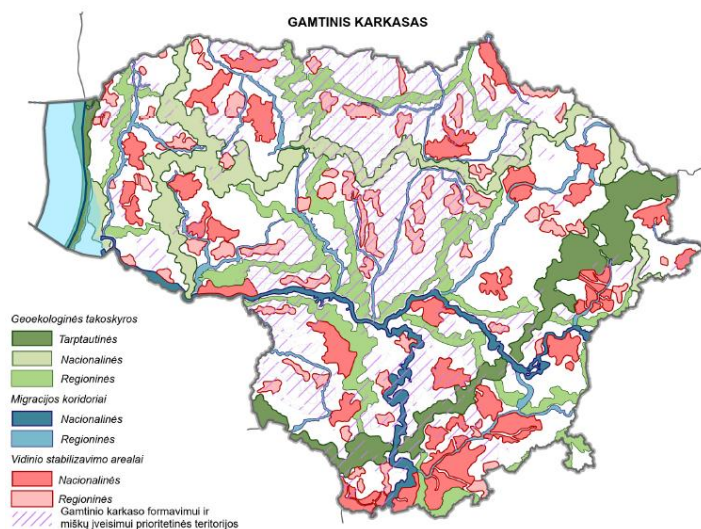
suskirstymo koncepcija“ (1990–1993), „Šalies generalinio plano metodologija“ (1998–1999) turėjo tvirtą metodologinį pagrindą ir aiškia taikomąją misiją, buvo lengvai ir tikslingai transformuojami į teritorijų planavimo projektus. Unikalus, kompleksinis geokologinis požiūris į kraštovaizdį „atvedė“ prie gamtinio karkaso – vientiso gamtinio ekologinio kompensavimo teritorijų tinklo, užtikrinančio ekologinę kraštovaizdžio pusiausvyrą, gamtinius ryšius tarp saugomų teritorijų, kitų aplinkosaugai svarbių teritorijų ar buveinių, schemas (Jurčiukonis, 2025).

P. Kavaliausko taikomieji teritorinio bei strateginio planavimo darbai: „Lietuvos kompleksinė gamtos apsaugos schema“ (1982–1984), „Regioninių parkų steigimo programa“ (1991), „Valstybinė aplinkos apsaugos strategija (1995), „Lietuvos Respublikos biologinės įvairovės išsaugojimo strategija ir veiksmų planas“ (1997), „Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas“ (1997–2001), „Klaipėdos miesto plėtros strateginis planas“ (2000–2002), „Dviračių turizmo sistema Lietuvoje“ (2001–2003), Alytaus, Panevėžio, Tauragės ir Marijampolės apskričių bendrieji planai bei Neringos ir Varėnos rajono savivaldybių bendrieji planai (2005–2007), Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos ir Kuršių nerijos nacionalinių (1974–1996) bei Kurtuvėnų, Pavilnių, Nemuno kilpų, Nemuno deltos, Varnių ir Labanoro regioninių parkų planavimo schemas (1990–2001), Europos geografinio centro draustinio tvarkymo planas (2002–2003), Kuršių nerijos ir Suvalkijos nacionalinių parkų ribų ir zonų planai (2005–2007), Asvejos, Anykščių, Gražutės, Sirvėtos ir Verkių regioninių parkų tvarkymo planai (2004–2007), iš viso per 120 projektų (Mitzas ir Deveikis, 2024).

4 ir 5 pav. Paulius Kavaliauskas habilitacinio darbo gynimo metu ir aplinkosaugininkų būryje (iš kairės): Alvydas Mituzas (g. 1949), Evaldas Vėbra (1932–2021), Prezidentas Valdas Adamkus (g. 1926), Romas Pakalnis (1941–2020), Paulius Kavaliauskas (1945–2024). Šaltinis: Jurčiukonis, 2025.

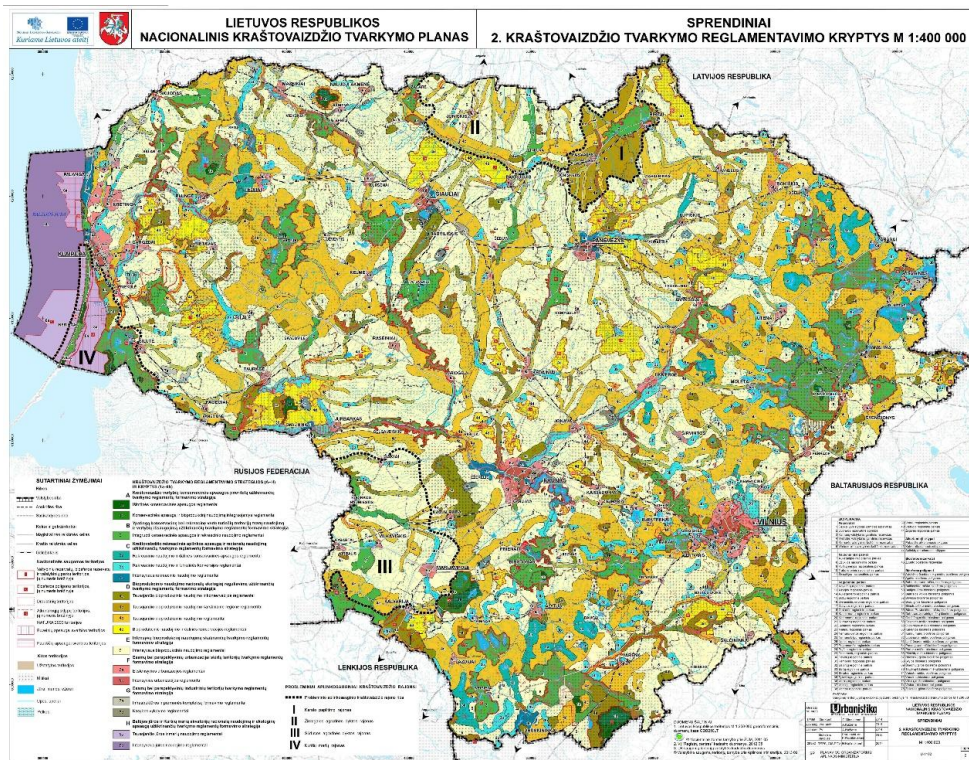
Fig. 4 & 5. Paulius Kavaliauskas during the defence of his habilitation thesis and in the group of environmentalists

6 pav. Gamtinis karkasas – vientisas gamtinio ekologinio kompensavimo teritorijų tinklas.
Fig. 6. The natural framework is a seamless network of natural ecological compensation areas

1995 m. už aplinkosaugos ir teritorinio planavimo darbus P. Kavaliauskas apdovanotas Valdo Adamkaus premija; 2004 m. už darbų ciklą „Krašto tvarkymo optimizavimas teritorijų fizinio planavimo sistemoje“ (1986–2003) – Lietuvos mokslo premija; 2006 m. jam įteiktas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordinas. Už viso gyvenimo darbus kraštotvarkos teorijoje ir praktikoje 2013 m. Lietuvos geografų draugija (LGD) apdovanojo prof. P. Kavaliauską profesoriaus K. Pakšto medaliu (GKK, 2025).

Prof. P. Kavaliauskas aktyviai dalijosi savo žiniomis ir išvalgomis, ugdė ištisą geografų kraštotvarkininkų kartą, aktyviai dirbančią kraštovaizdžio apsaugos ir formavimo baruose, universitetuose, projektavimo įstaigose. Reikšminga jo publikacija buvo „Metodologinės pastabos naujojo Lietuvos teritorijos Bendrojo (generalinio) plano koncepcijai“ (Kavaliauskas, 2021), kurioje mokslininkas konstatavo, kad naujame plane (LBP) liko nesuprasta 2015 m. patvirtinto Nacionalinio kraštovaizdžio plano (NKP) vieta ir jo santykis su LBP. Reikiamai nebuvo pasinaudota daugeliu NKP (7 pav.) esančių gyvybiškai svarbių nuostatų ir gairių – kraštovaizdžio tvarkymo zonos, kraštovaizdžio tvarkymo reglamentavimo kryptys, kraštovaizdžio struktūros optimalumas liko LBP paraštėse. Nebuvo net keliamas klausimas dėl padarytos grubios antieuropietiškos klaidos ištaisymo – t. y. buvusių reglamentuotų kraštovaizdžio tvarkymo planų gražinimo į teritorijų planavimo sistemą. Pasak kraštotvarkos profesoriaus, liko deramai neįvertinta anksčiau patvirtintų Lietuvos regionų bendrųjų planų koncepcijų patirtis.

7 pav. Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas (UAB „Urbanistika“, mokslinis vadovas P. Kavaliauskas, 2014)
Fig. 7. National Landscape Management Plan (UAB “Urbanistika”, scientific supervisor P. Kavaliauskas, 2014)

Saugodami prof. habil. dr. P. Kavaliausko atminimą neturėtume užmiršti svarbiausių jo darbų teiginių ir išvalgų. Kraštotvarka – nuoseklus teorinis, projektinis ir praktinis procesas, kurio pagrindus ir vadybos modelius su bendraautoriais kūrė mokslininkas. Vien tik ekonominį ar vien tik gamtinį požiūrį į krašto tvarkymą prof. P. Kavaliauskas laikė kraštutinumais ir teigė, kad kraštotvarkai būtinas kompleksinis funkcinis požiūris, o svarbiausią vaidmenį skyrė visuomeninei geografijai, kraštovaizdžio geografijai ir kraštovaizdžio architektūrai. Pastarosios vaidmenį apibrėžė kaip priedermę „tirti išorinę kraštovaizdžio struktūrą, teritoriškai apibendrinant estetinių kriterijų įtaką“ (Pilkauskas, 2019, p. 47). Kraštovaizdžio architektas, norintis veikti kraštovaizdžio

planavimo srityje turi būti įvaldęs pagrindinius žmogaus ir gamtos santykio (sąveikos) pažinimo ir valdymo principus.

Prof. dr. Petras Grecevičius – Lietuvos pajūrio regiono kraštovaizdžio planuotojas. Prof. dr. P. Grecevičiaus veikla ir nuopelnai yra įvairiapusiai: ir kraštovaizdžio architektūrai, ir architektūrai, urbanistikai, rekreacinei architektūrai, ir mokslui, ir menui, ko gero, po lygiai praktinėje ir pedagoginėje veiklose. Jis seniai suvokė kinų patarlės išmintį: „jei nori gerovės metams, augink grūdą; jei nori gerovės dešimtmečiui, augink medžius; jei nori gerovės šimtmečiui, augink žmones“. Jis – universalus aplinkos, pirmiausia architektūrinės aplinkos, formuotojas, tiktų sakyti, universiteto žmogus.

Petras Grecevičius gimė 1945 m. birželio 28 d. Vilniuje. 1974 m., vyras jau po armijos, baigė Vilniaus inžinerinį statybos institutą (dabar Vilniaus Gedimino technikos universitetas, (VGTU, Vilnius Tech), įgydamas architekto specialybę. 1974–1976 m. dirbo Vilniaus konstravimo biure ir Kooperatyvų sąjungos projektavimo institute vyresniuju architektu; nuo 1976 m. iki 1988 m. – Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institute kraštotvarkos ir rekreacijos skyriuje, buvo prof. habil. dr. Vlodo Stausko rekreacinės architektūros mokyklos atstovas. Mokslinę disertaciją parašė ir apginė dar 1982 m. 1988–1991 m. jis dirbo Lietuvos mokslų akademijos architektu, o nuo 1991 m. – Klaipėdos universitete (KU), buvo vienas iš šio universiteto mokslo ir ugdymo politikos formuotojų.

P. Grecevičiaus kūrybinė biografija ir svarbiausioji bibliografija apžvelgta ir aptarta jo 80-mečiui skirtoje publikacijoje (Deveikis, 2025). Nuo pirmųjų KU veiklos dienų P. Grecevičius dirbo katedros, kurios pavadinimai buvo keičiami, o veiklos pobūdis plėtėsi, vedėju, 1996 m. jam suteiktas docento pedagoginis vardas; 1997 m. jis tapo ir Regioninio planavimo centro prie KU direktoriumi. Nuo 2012 m. katedroje veikė menotyros (architektūros krypties) doktorantūros studijos. Jos vykdomos kartu su VGTU. 2004–2013 m. P. Grecevičius buvo KU Gamtos mokslų ir matematikos fakulteto dekanas. Jo dėstomi dalykai – kraštovaizdžio architektūros istorija ir teorija, pastatų ir įrenginių tipologija, kraštovaizdžio architektūros mokslinių tyrimų metodika, teritorijų planavimas, aplinkos planavimo politika ir ekonomika, kraštovaizdžio vertybių apsauga ir tvarkyba, šiuolaikinės kraštovaizdžio teorijos – aprėpė išties platų kraštovaizdžio architekto profesinio parengimo lauką. Daugelis prof. dr. P. Grecevičių pažįstame kaip aktyvų konferencijų organizatorių ir dalyvį.

Bene daugiausia dėmesio P. Grecevičius skyrė rekreacinei architektūrai, kuri savo prigimtimi ir semantika negali būti atsieta nuo gamtos išteklių, gamtinės ir etninės aplinkos, gražaus, puoselėjamo kraštovaizdžio, subalansuotos kraštotvarkos sprendinių. „Kraštotvarka – tai geografijos ir architektūros metodų lydinys“, – kažkas yra pasakęs. P. Grecevičius mokėjo šį lydinį kurti, adaptuoti, tvarkyti neužmiršdamas baltiškiosios kultūros prigimtį (Abromas, Grecevičius *et al.*, 2023). Baltiškos kultūros užtaisą prof. dr. Petras Grecevičius su savo kolektyvu per Tarptautinės kraštovaizdžio architektų sąjungos (IFLA) organizuotą konkursą nunešė iki Kinijos. 2010–2013 m. Lietuvos spauda ir kitos visuomenės informavimo priemonės (pvz., interneto portalai) mirgėjo pranešimais apie KU mokslininko Kinijoje kuriamą parką. Tai buvo neeilinis įvykis Klaipėdos universitetui, Lietuvos kraštovaizdžio architektų bendruomenei ir, žinoma pirmiausia, pačiam prof. Petru Grecevičiui bei jo šeimai. Klaipėdos universiteto mokslininko Petro Grecevičiaus su kolegomis sukurtas Baltų kultūros parkas, *Baltic Land* parkas (8 pav.) Šiaurės Kinijos Jinzhou miesto apylinkėse buvo pripažintas vienu geriausių ir pelnė trečiąją vietą kelių etapų konkurse. Lietuvos vardas nuskambėjo šviesia gaida visame pasaulyje.

„Tai, ką per porą metų buvusių žuvivaisos kanalų laukuose sukūrė kinai, galima pavadinti stebuklu. Šis parkas tapo ne tik šio, pusšesto milijono gyventojų turinčio miesto, bet ir visos Kinijos traukos centru. Gana sudėtinga buvo šį Baltų parką kurti per atstumą, visi brėžiniai, spalvos, aprašymai buvo derinami internetu. <...> Kad ir kaip nuskambėtų keistai, mūsų baltiškoji kultūra kai kuo gana artima kiniškai. Gal todėl šis parkas ir buvo taip gerai įvertintas žingaidžių rytiečių“,

– taip teigė mokslininkas, taip 2013 m. rašė daugelis šalies dienraščių (*Klaipėda* ir kt.), profesinių leidinių.

8 pav. Baltų kultūros parkas Kinijoje: bendras vaizdas ir projektas (2011–2013), KU nuotraukos.

Fig. 8. Baltic Land Park in China: general view and project (2011–2013), KU photos

P. Grecevičius suprojektavo pastatų ir interjerų Vilniuje, Kaune, Juknaičiuose, Pervalkoje, Palangoje, Klaipėdoje. Svarbiausių projektų sąrašė nemažai teritorijų planavimo ir projektavimo, rekreacinių objektų rekonstrukcijos darbų. Daugelis jų yra nurodyti įvairiuose leidiniuose (Deveikis, 2025; ir kt.) – nekartosime. Paminėsime tik teritorijų planavimo ir projektavimo projektus, P. Grecevičiaus parengtus su bendraautoriais:

- Žemaitijos nacionalinio parko generalinis planas, su kitais, 1988 m.
- Kuršių nerijos nacionalinio parko generalinis planas, su kitais, 1989 m.
- Didžiosios Palangos neužstatytų erdvių planavimo schema, 1988 m.
- Senosios Palangos pajūrio ruožo detalusis planas, 1996 m.
- Lietuvos Baltijos jūros kranto zonos integruoto valdymo planas, 1998 m.
- Klaipėdos apskrities bendrasis planas, 1999 m.
- Skuodo rajono savivaldybės perspektyvinės plėtros planas, 2000 m.
- Mažeikių, Skuodo, Kretingos miestų ir savivaldybių teritorijų bendrieji planai, su kitais, 2007–2009 m.
- Kiti teritorijų planavimo, tarp jų ir Ventos slėnio atkarpų Kuršėnuose, Mažeikiuose kraštovaizdžio formavimo, projektai.

Žinoma, svarbiausiu, reikšmingiausiu kūriniu A. Grecevičius vadina Baltų kultūros parką Kinijoje. Parko kompozicinė idėja, filosofinis pagrindas, planinė struktūra irgi ne kartą aptarta ir pristatyta. 2014 m. pradžioje žurnale „Archiforma“ išspausdintas išsamus R. Marčiaus straipsnis šio parko kūrimo tema. Kelios kūrybinės kelionės (2010–2013, 2017) į Kiniją, stažuotė 2014 m. rudenį Kioto parkuose, Japonijoje, 2016 m. – Pietų Korėjoje, nuolatinis domėjimasis Rytų kultūromis prof. dr. P. Grecevičių padarė tikru Kinijos ir Japonijos parkų meno ambasadoriumi, žinovu ir mokovu Lietuvos architektų ir kraštovaizdžio architektų bendruomenėje.

Prof. dr. Petro Grecevičiaus nuopelnai Lietuvos kraštovaizdžio architektūrai – neabejotini. Jis, kaip minėjome, yra Lietuvos rekreacinės architektūros mokyklos, kurioje turėjome ir turime iškilias asmenybes kaip prof. habil. dr. Vladas Stauskas, dr. Giedrius Daniulaitis, prof. habil. dr. Paulius Kavaliauskas, prof. habil. dr. Edvardas Riepšas (g. 1941), dr. Steponas Maculevičius (1943–2017), dr. Liucijus Dringelis (g. 1931) ir kiti, atstovas. Architektas ir kraštovaizdžio architektas, urbanistas, mokslininkas, pedagogas – prof. dr. P. Grecevičiaus veikla pasklidusi itin plačioje architektūros sričių erdvėje. Jis yra daugiau nei 20 respublikinių ir tarptautinių architektūros ir kraštovaizdžio architektūros konkursų (1974–2024) įvairaus lygio premijų laimėtojas. Ambicingi P. Grecevičiaus organizaciniai gebėjimai leido Klaipėdoje suburti, suformuoti universitetinio architektūros mokslo

ir mokymo centrą. Kartais keistai atrodo kokios nors KU publikacijos ilga autorių eilė, bet tai liudija kolektyvizmo, bendruomeniškumo dvasią, pagarbą kiekvieno nario indėliui, parėmimui, dalyvavimui (Grecevičius, Genys *et al.*, 2013; Abromas, Grecevičius *et al.*, 2022). Tai tas kiniškas (o gal baltiškąs) žmogaus, specialisto auginimas... Nuo 2021 m. prof. dr. P. Grecevičius yra LKAS mokslo ir praktikos žurnalo „Kraštovaizdžio architektūra = Lithuanian journal of landscape architecture“ vyriausiasis redaktorius. Jis yra ir kito periodinio mokslo darbų leidinio – „Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai“ vienas iš sudarytojų ir redaktorių. 2014 m. P. Grecevičiui įteiktas KU metų mokslininko apdovanojimas už mokslo pasiekimus; 2015 m. – LKAS garbės žymuo „Už nuopelnus Lietuvos kraštovaizdžio architektūrai“ (registr. Nr. 9). Naujausios jo ir bendradarbių publikacijos susijusios su naujuoju LKAS mokslo ir praktikos žurnalu (Abromas, Grecevičius *et al.*, 2022; Abromas *et al.*, 2023; Grecevičius, 2023).

P. Grecevičiaus mokslinių interesų rate išlieka Lietuvos rekreacinio kraštovaizdžio tendencijų analizė (Abromas, Grecevičius *et al.*, 2020), kraštovaizdžio architektūros mokslinių tyrimų aktualijos (Abromas, Grecevičius *et al.*, 2022), rekreacinio kraštovaizdžio formavimas ir raiška. Atskiros analizės ir atidaus skaitymo nusipelnė P. Grecevičiaus katedros – Kraštovaizdžio architektūros ir aplinkos planavimo katedros – kolektyvo leidinys *Kraštovaizdžio architektūros tyrimai. Urbanizuoto kraštovaizdžio analizės ir vertinimo metodika* (Grecevičius, Genys *et al.*, 2013), kurio tiražas, deja, tik 90 egzempliorių. Leidinyje nurodoma 50 literatūros šaltinių, tarp jų L Lynch'o (1981), J. O. Simonds (1983) leidiniai, R. Krupicko *Geografinės aplinkotyros metodikos* (2003). Žmogaus aplinkos, kraštovaizdžio formavimo ir vertinimo dalykai aptariami Amerikos (JAV) kraštovaizdžio architektų ir urbanistų (F. L. Olmsted, J. O. Simonds, K. Lynch) metodikų ir nacionalinių metodikų bei kriterijų (K. Ėringio ir A. R. Budriūno, V. Stausko ir Grecevičiaus, J. Tutlytės) aspektu. Kraštovaizdžio tyrimo ir vertinimo metodinė schema ir kriterijai (9 pav.) pakartojami ir naujose publikacijose.

KRAŠTOVAIZDŽIO ERDVINĖS STRUKTŪROS ANALIZĖS (TYRIMO IR VERTINIMO) METODINĖ SCHEMA				VIETOVĖS KRAŠTOVAIZDŽIO VERTINIMO KRITERIJAI					BALAI					
				UNIKALU PUNKTŲ 6-10	VERTINGA 1-5	IDENTIŠKA 0	NEVERTINGA (-1)-(-5)	NEPRIKIMTINA ATRASO (-6)-(-10)						
FIZINIS KRAŠTOVAIZDŽIO KARKASAS	A	GAMTINIS KARKASAS		GAMTINIO KARKASO ELEMENTŲ, UNIKALUMAS, PAROVĖ, NATURALUMAS.	V1	SOCIALUMAS, FUNKCIONALUMAS								
	B	URBANISTINIS KARKASAS		URBANISTINIO KARKASO ELEMENTŲ, UNIKALUMAS, SAVASTIS, DARNA, SEMANTINIS RAIŠKUMAS, KARKUMAS.	V2	MOKSLINĖ VERTĖ, PERSPEKTYVUMAS, SISTEMISKUMAS.								
	C	KELIAS, VIZUALINIS KORIDORIUS		KELIO AŠKUMAS, PATOGUMAS, SAUGUMAS, ĮDOMUMAS.	V3	SAVASTIS, TRADICIJA, REGIONALUMAS.								
	D	MAZGAS (KOMPLEKSAS)		ĮSKIRTNUMAS, FUNKCIJA, ĮSMINTINUMAS, PATOGUMAS, REPREZENTAVIMAS.	V4	SEMANTINĖS RAIŠKUMO FORMOS, INFORMATYVUMAS.								
VIZUALINIS KRAŠTOVAIZDŽIO KARKASAS	I	ORIENTYRAS		SEMANTINĖ RAIŠKA, INFORMATYVUMAS, FORMOS, UNIKALUMAS, SAVITUMA.	V5	EMOCINIS POVEIKIS, ĮDOMUMAS, GROŽIS.								
	J	AKCENTAS		SEMANTINĖ RAIŠKA, INFORMATYVUMAS, FORMOS, UNIKALUMAS, SAVITUMA.	V6	HARMONIJA, DARNA, VIENOVĖ.								
	K	TAŠKINIS VAIZDAS		VAIZDO TURTINGUMAS, UNIKALUMAS, INFORMATYVUMAS.	V7	ARCHITEKTŪRA, KULTŪRA, ANSAMBLIŠKUMAS, STILISTINIS VIENINGUMAS								
	L	PANORAMINIS VAIZDAS		DIDELĖS ERDVĖS POŪTIS, ĮSKIRTNUMAS, INFORMATYVUMAS	V8	URBANISTINĖ KULTŪRA, ŠVARUMAS, SAUGUMAS								
KRAŠTOVAIZDŽIO "AUDINIYS"	E	GAMTINIS MIKRORAJONAS		GAMTOS TIPOLOGINIS ĮSKIRTNUMAS, NATŪRALUMAS, ESTETIŠKUMAS, EKOLOGIŠKUMAS.	V9	EKOLOGINĖ KULTŪRA, ŠVARUMAS, SAUGUMAS.								
	F	URBANISTINIS MIKRORAJONAS		STATINIŲ KOMPLEKSIJŲ ĮSKIRTNUMAS, TRADICIJA.	V10	ORIGINALUMAS, NETĖKĖTUMAS, NAUJUMAS.								
	G	RIBA		RIBUJANTI JUDEJIMA, FUNKCIJĖ, VIZUALINĖ, INFORMACIJANTI, DRAMUOJANTI.	V11	PRIEINAMUMAS, PASIEKIAMUMAS, PATOGUMAS.								
	H	TERPĖ		ŽMOGUS, PAUKŠTIS, MEDIŠ, SMALKESNĖS ARCHITEKTŪROS ELEMENTAI.	V12	ILGAAMŽIS FUNKCIONALUMAS, RENTABILUMAS.								

9 pav. Kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizės metodinė schema ir vietovės kraštovaizdžio sisteminio vertinimo kriterijai (sudarė P. Grecevičius 1988, 2013). Šaltinis: Abromas, Grecevičius *et al.*, 2022, p. 70.

Fig. 9. Methodological scheme for the analysis of the spatial structure of the landscape and criteria for the landscape assessment of the area (compiled by P. Grecevičius 1988, 2013). Source: Abromas, Grecevičius *et al.*, 2022:70

Prof. dr. P. Grecevičiaus atkaklumas ir pedagogo patirtis lėmė dar vieną sėkmingą kraštovaizdžio architektūros ir kraštovaizdžio architekto profesijos įtvirtinimo darbą. 2023 m. gegužės 31 d. Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-772 Lietuvos Respublikos teisingumo ministrė, laikinai einanti švietimo, mokslo ir sporto ministro pareigas, Ewelina Dobrowolska patvirtino Kraštovaizdžio architektūros studijų krypties aprašą. Šio aprašo projektą parengė ekspertų grupė, veikianti pagal 2019 m. lapkričio 13 d. Studijų kokybės vertinimo centro (SKVC) direktoriaus įsakymą Nr. V-123: prof. dr. Petras Grecevičius (grupės vadovas; Lietuvos architektų rūmai, KU), prof. dr. Jūratė Kamičaitytė (Kauno technologijos universitetas), prof. dr. Gintaras Stauskis (VGTU), dr. Vaiva Deveikienė (Vilniaus miesto savivaldybės administracija, LKAS). Dokumento projektas praėjo ilgą ir sudėtingą derinimo įvairiose institucijose procesą (Grecevičius, 2023). Šiuo dokumentu reglamentuojami kraštovaizdžio architektūros studijų krypties (P10), kuri priklauso menų studijų kryptių grupei (P), studijų programų specialieji reikalavimai. Ekologinio planavimo ir projektavimo dalykai joje neužmiršti.

Apibendrinimas

Geografo prof. A. Basalyko atlikta Lietuvos kraštovaizdžio geomorfologinė analizė, kraštovaizdžio tipologinio ir regioninio skirstymo sistemos pagrindimas ir aprašas, parengti veikalai apie fizinius-geografinius rajonus (Basalykas, 1965) ir Lietuvos kraštovaizdį (Basalykas, 1977) buvo ir lieka rimta paskata ir solidus mokslinis pagrindas kitoms kraštovaizdžio rajonavimo sistemoms ir ekologinio, geoekologinio planavimo, kraštotvarkos sprendimams. Priminsime dr. F. Kavoliūtės (2024) cituotą akademiko V. S. Preobraženskio vertinimą: „Savu savitu keliu A. Basalykas siekė konstruktyviosios geografijos idėjų. Jis ir jo mokiniai suformavo kraštotvarkos sampratą, kaip vieną iš geografijos pareigų. Negalima nepastebėti, kad tarpusavyje sujungti evoliucinis, bendrageografinis ir konstruktyvus požiūriai, pritaikyti seniai apgyventoms teritorijoms, daro A. Basalyko darbus iš esmės unikalius. A. Basalyko kūrybos rezultatai yra <...> ne tik lietuviškas, bet ir visasąjunginis ir bendraeuropinis turtas“.

Kraštotvarkos ir ekologinio teritorijų planavimo principai pirmiausia buvo plėtojami rekreacinės architektūros, rekreacinio kraštovaizdžio formavimo srityje (prof. V. Stausko grupės teorinė ir projektinė veikla, G. Daniulaičio, P. Kavaliausko, P. Grecevičiaus ir kitų specialistų darbai). Rekreacinės geografijos pagrindus P. Kavaliauskas transformavo ir išplėtė į geografinės kraštotvarkos, gamtinio karkaso ir kitų saugotinių teritorijų sistemos ir Nacionalinio kraštovaizdžio tvarkymo plano paradigmas – tikrojo geoekologinio planavimo apoteozę. Urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros principai nuo techninių ir ekonominių parametrų ir požiūrio vis labiau pasislinko link ekologinio mąstymo, kompleksinio aplinkos ir žmogaus veiklos joje vertinimo.

Ekologinio mąstymo, kultūrinio sluoksnio saugojimo raiška turi būti stiprinama įvairaus lygmens teritorijų planavimo ir projektavimo dokumentuose. Šioje srityje jungiamąjį vaidmenį atlieka prof. dr. P. Grecevičiaus ir jo Klaipėdos universitete suformuotos mokslininkų grupės darbai, metodinė ir projektinė veikla. Ekologinių problemų ir krizės akivaizdoje kraštovaizdžio architektūra atsiduria teritorijų planavimo ir projektavimo disciplinų centre. Architektūra ir urbanistika gali perimti kraštovaizdžio architektūros patirtį ir požiūrius į gamtos ir kultūros atskirties ir jungties, poliariškumo traktavimą ir pereiti nuo opozicijos prie integracijos ir holistinio požiūrio; architektūrinę erdvę traktuojant kaip kraštovaizdį, techninius estetinius, kultūrinius ir aplinkos aspektus sujungti į holistinę architektūros objekto sistemą; projektavimo procese naudoti kraštovaizdžio geografijai kraštovaizdžio architektūrai būdingus tyrimų metodus, tokius kaip kartografavimas, paviršių analizė, KTV vertinimo metodas. Kraštovaizdžio perspektyva gali reikšmingai prisidėti prie architektūros teorijos vystymo, praktinių sprendinių estetiškos raiškos ir tvarumo. Kraštovaizdžio architektūra matoma jau ne tik kaip pasyvus fonas pastatams ar urbanistiniams kompleksams. Dabar ši disciplina padeda architektams ir urbanistams persvarstyti savo nuostatas ir dirbti kartu su kraštovaizdžio projektuotojais tam, kad būtų galima išvengti ekologinių problemų ir sušvelninti žmogaus poveikį aplinkai. Architektūros ir urbanistikos

tyrinėtojai ir praktikai pastebi, kad geografijos ir kraštovaizdžio architektūros disciplinų sąveika teikia naudingos patirties ir idėjų, taip pat ir darnumo, tvarumo estetikos srityje, kitoms projektavimo disciplinoms (Gražulevičiūtė-Vileniškė ir Daugėlaitė, 2020).

Su dideliu dėmesiu urbanistų ir kraštovaizdžio architektų bendruomenėse turėtų būti priimami Lietuvos geografų (A. Basalykas, P. Kavaliauskas) ir rekreacinės architektūros specialistų (V. Stauskas, P. Grecevičius ir kt.) darbų įžvalgos ir rekomendacijos. *Kraštovaizdžio urbanizmo (kraštovaizdžio urbanistikos)* paradigmai plėtoti ir diegti svarbūs yra R. Pilkausko pasiūlytas kraštovaizdžio teritorinių vienetų (KTV) metodas ar upės slėnio panaudojimo modelis (Pilkauskas, 2020, p. 17–26, 75), KTU mokslininkų darbai. Tik sinerginis veikimas ir holistinis formuojamos aplinkos vertinimas garantuoja tinkamus sprendimus. Šiame straipsnyje aptartų mokslininkų veikalai, teorinė ir projektinė veikla nepraranda aktualumo ir nūdienos sąlygomis.

Naujausios Lietuvos kraštovaizdžio architektūros, geografijos mokslo ir praktikos tendencijos pratęsia ekologinio mąstymo, planavimo ir projektavimo paradigmą; gilinamasi į naujausias darnoje su gamta kraštovaizdžio planavimo ir projektavimo kryptis: kraštovaizdžio urbanistiką, biofilinį projektavimą, gamta pagrįstus urbanistinės plėtotės sprendinius. Šiuo požiūriu stiprūs tyrėjai yra Kauno technologijos universiteto mokslo kolektyvas. Architektūros, urbanistikos, kraštovaizdžio architektūros studijų programose turėtų būti stiprinamas kraštovaizdžio ekologinio planavimo ir projektavimo modulis.

Literatūra

1. Abromas, J., Grecevičius, P., Jankauskaitė, A. (2020). Lietuvos rekreacinio kraštovaizdžio tendencijos: Lietuvos pajūrio regiono atvejis. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(5), p. 52–64.
2. Abromas, J., Grecevičius, P., Jurkus, E., Vaitkutė Eidimtienė, V. (2022). Kai kurios kraštovaizdžio architektūros mokslinių tyrimų aktualijos. *Kraštovaizdžio architektūra*, Nr. 1, Vilnius: LKAS, p. 58–75.
3. Abromas, J., Baravykaitė, D., Grecevičius, P. (2023). Baltų kultūros ženklų moderniam kultūriniame kraštovaizdyje integravimo ir semantikos aspektai. Mitologinės poilsinės ir žaidimų erdvės projekto Klaipėdoje koncepcija. *Kraštovaizdžio architektūra*, Nr. 4, Vilnius: LKAS, p. 55–73.
4. Basalykas, A. (1965). *Lietuvos TSR fizinė geografija, 2 t.: Fiziniai geografiniai rajonai*. Vilnius: Mintis.
5. Basalykas, A. (1975). Determinuotos kraštovarkos principai. In *Kraštovarka ir gamtos apsauga*. Vilnius, p. 8–11.
6. Basalykas, A. (1977). *Lietuvos TSR kraštovaizdis*. Vilnius: Mokslas, 238 p.
7. Basalykas, A. (2014). Gamtinio kraštovaizdžio tipai. In *Lietuvos nacionalinis atlasas: I. Lietuva pasaulyje ir Europoje. Gamta ir kraštovaizdis*. Vilnius: Nacionalinė žemės tarnyba prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, Vilniaus universiteto Kartografijos centras, p. 107.
8. Bučas, J. (1988). *Lietuvos kaimo kraštovaizdžio raida ir istorinės vertybės*. Vilnius: Mokslas
9. Bučas, J. (2001). *Kraštovarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija
10. Česnulevičius, A. (2024). profesorius Alfonsas Basalykas – lietuviškosios geomorfologijos mokyklos pagrindėjas. *Geologijos akiračiai*, Nr. 3–4, p. 9–13.
11. Daugirdas, V. (2016). *Kultūros geografija. Geografinio determinizmo idėjų raida: mokomoji knyga*. Vilnius: VU leidykla, 48 p.
12. Daunora, Z. (2013). Dešimtmečiai, atiduoti rekreacinei kraštovaizdžio architektūrai. *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, vol. 37 (1), p. 66–67.
13. *Design with Nature Now* (2019). Edited by Frederick Steiner, Richard Weller, Karen M'Closkey and Billy Fleming; published by the Lincoln Institute of Land Policy in association with the McHarg Center at the University of Pennsylvania Stuart Weitzman School of Design. Cambridge, USA, MA, 368 p.
14. Deveikienė, V. (2018). Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveika. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, menotyra (03H). Vilnius: Technika, 176 p.
15. Deveikienė, V., Deveikis, S. (2022). Tvarios ir sveikos aplinkumos kūrimo tradicija – menotyrinės analizės apmatai. *Darnios aplinkos vystymas*, Nr. 1 (19), p. 41–53. DOI: <https://doi.org/10.52320/dav.v19i1.210>
16. Deveikienė, V., Deveikis, S. (2025). Seras Patrick Geddes (1854–1932) ir jo pasekėjai: ekologinio miestų planavimo ištakos ir tradicija – analizės metmenys. *Darnios aplinkos vystymas*, Klaipėda, Nr. 1(22), p. 43–60. Prieiga internete: DOI: <https://doi.org/10.52320/dav.v22i1.360>
17. Deveikis, S. (2025). Baltiškos kultūros žmogus, ieškantis parkų meno sąsajų Tolimųjų Rytų kultūrose. Prof. dr. Petriui Grecevičiui – 80. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(10), p. 96–103.

18. Deveikis, S., Mituzas, A., (2024). Paulius Kavaliauskas (1945–2024) – geografas nuolat dirbęs su kraštovaizdžio architektais. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(9), p. 147–148.
19. Dobrowolski, K. (2018). Revitalization of Degraded Urban Space of the Town in the Context of Biologically Active Space – the Architect's Points of View. *Miestų želdynų formavimas*, t. 15, Nr. 1, p. 53-60.
20. Doğan, H. A., Liočaitė-Raubickienė, M., Vikuvienė, J., Gražulevičiūtė-Vileniškė, I. (2023). Augalų vaidmuo biofiliniame projektavime: etinio horizonto plėtimas prasingesnės žmonių ir augalų sąveikos link. *Kraštovaizdžio architektūra: LKAS mokslo ir praktikos žurnalas*, Nr. 4, p. 8–26.
21. Douglas, I. (2019). 50 years change in urban land use and ecological planning globally in the era of design with nature. *Ecosystem Health and Sustainability*, vol. 5, no. 1. Published by Taylor & Francis Group and Science Press on behalf of the Ecological Society of China, p. 185–198; prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/20964129.2019.1656111>
22. Ferretti, F. (2012). Aux origines de l'aménagement régional : le schéma de la Valley Section de Patrick Geddes (1925), *M@ppemonde*, n° 108(4-2012); prieiga internete: <https://mappemonde-archive.mgm.fr/num36/articles/art12405.html>
23. Ferretti, F. (2014). Patrick Geddes, le géographe anarchiste qui inventait la nation écossaise. Sur portail *visionscarto.net*; prieiga internete: <https://www.visionscarto.net/patrick-geddes-geographe-anarchiste-ecossais>
24. Fleming, B. (2019). 50 years after *Design with Nature*, Ian McHarg's Ideas Still Define Landscape Architecture. *Metropolis Magazine*. Prieiga internete: <https://metropolismag.com/viewpoints/mcharg-design-with-nature-50th-anniversary/>
25. Geddes, P. (1915). *Cities in Evolution*. London: Williams & Norgate, 442 p. (Collection University of Toronto). Prieiga internete: <https://dn790006.ca.archive.org/0/items/citiesinevolutio00gedduoft/citiesinevolutio00gedduoft.pdf>
26. GKK, Geografijos ir kraštovarkos katedra, VU (2025). Katedroje dirbę [Alfonsas Basalykas, Paulius Kavaliauskas]. Prieiga internete: <https://www.chgf.vu.lt/gkk/apie-mus/katedroje-dirbe/>
27. Gražulevičiūtė-Vileniškė, I. (2017). Kokybinis miesto gamtos aspektas: kraštovaizdžio estetikos koncepcijos miesto kraštovaizdžio architektūroje. René André (1867–1942) epocha. Kraštovaizdžio architekto kūrybos laukas – nuo želdynų iki miestų planavimo. Vilnius: E. F. André klubas Lietuvoje, p. 16–27.
28. Gražulevičiūtė-Vileniškė, I., Daugėlaitė, A. (2020). Darnumo estetika: samprata, raida ir raiška architektūroje ir kraštovaizdžio architektūroje. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(5), p. 22–33.
29. Gražulevičiūtė-Vileniškė, I., Jankauskaitė-Jurevičienė, L., Žmėjauskaitė, D., Vitkuvienė, J., Kamičaitytė, J. (2024). Gamta pagrįsti sprendimai miestuose: teorinės prielaidos ir praktiniai principai. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(9), p. 9–27.
30. Grecevičius, P. (1982). Pabaltijo kurortų rekreacinių paslaugų sistemų architektūrinis planinis organizavimas: daktaro disertacija, Rankraštis.
31. Grecevičius, P., Genys, J., Pridotkienė, L., Marčius, R., Dubra, V., Urbonienė, R., Olšauskas, A. M., Dučinskienė, E., Abromas, J. (2013). *Kraštovaizdžio architektūros tyrimai. Urbanizuoto kraštovaizdžio analizė ir vertinimo metodika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 100 p.
32. Grecevičius, P. (2023) Kraštovaizdžio architektūros studijų aprašo koncepcijos metodologijos aspektai. Kraštovaizdžio architektūros studijų aprašas. *Kraštovaizdžio architektūra*, Nr. 3, Vilnius: LKAS, p. 55–63.
33. Jellicoe, G., Jellicoe, S. (1995). *The Landscape of Man. Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day*. 3rd edition. London: Thames & Hudson Ltd
34. *John Ormsbee Simonds Remembered. Visionary Landscape Architect, Planner, Educator, and Environmentalist (1913–2005): exhibition catalogue (2005)*. George A. Smathers Libraries. University of Florida, USA. Prieiga internete: <https://web.uflib.ufl.edu/spec/exhibits/simonds.pdf>
35. John Ormsbee Simonds Collection (2024). Special & Area Studies Collections. George A. Smathers Libraries, University of Florida, USA. Prieiga internete: <https://findingaids.uflib.ufl.edu/repositories/2/resources/596>
36. Jurčiukonis, D. (2025). Landscape Planning in Lithuania: the Unique Geo-ecological System of “Natural Framework” and National Landscape Management Plan. *Book of abstracts IFLA World 61st Congress „Guiding Landscapes“*. Nantes, France, p. 331.
37. Kamičaitytė, J., Gražulevičiūtė-Vileniškė, I., Nutautaitė, G., Pekūnaitė, G. (2022). Kraštovaizdžio urbanizmo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*. Vilnius, Nr. 1(7), p. 25–40.
38. Kavaliauskas, P. (2011). *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas: mokomoji knyga*. Vilnius: VU leidykla. Prieiga internete: http://www1151.vu.lt/old/Data/Methodines%20priemones/Krast_SMPR_PLNV.pdf
39. Kavaliauskas, P. (2013). Kraštovarka ir profesinis egocentrizmas. *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai*. Vilnius: LKAS, p. 9–20.
40. Kavaliauskas, P. (2014). Kraštovaizdžio planavimas ir Lietuvos nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas. *Geografijos metraštis*, Nr. 47, p. 3–24.

41. Kavaliauskas, P. (2015). Kraštovaizdžio grožio apsaugos sistemos problema teritorinėje aplinkosaugoje. *Kraštovaizdžio architektūra – profesijos horizontai ir sinergija: kraštovaizdžio architektūros forumo mokslo darbai*, p. 162–177.
42. Kavaliauskas, P. (2021). Metodologinės pastabos dėl Lietuvos Bendrojo plano koncepcijos. *Kraštovaizdžio architektūra – teorijos ir praktikos aspektai*, Nr. 1(6), p. 73–82.
43. Kavaliauskas, P., Jasinavičiūtė, A. (2012). Rekreacinių regioninių parkų problema Lietuvoje. *Geografijos metraštis*, Nr. 45, p. 29–44.
44. Kavoliūtė, F. (2024). Lietuviškosios kraštovaizdžio geografijos kūrėjas. Minint 100-ąsias profesoriaus Alfonso Basalyko gimimo metines. *Mokslo Lietuva*. Prieiga internete: <https://mokslolietuva.lt/2024/04/lietuviskosios-kraštovaizdžio-geografijos-kūrėjas/>
45. Kellert, R., Heerwagen, J., Mador, M. (2013). *Biophilic Design: The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life*. New York: Wiley.
46. Končius, A. (1970). Kraštovarkla ir ir projektavimo bei planavimo mokslai. *Girios*, Nr. 12.
47. Krupickas, R. (2003). *Geografinės aplinkotyros metodikos*. Kaunas: Šviesa, 143 p.
48. LGD, Lietuvos geografų draugija (2025). Alfonsas Basalykas (1924–1986). Prieiga internete: <https://lgd.lt/alfonsas-basalykas/>
49. Lynch, K. A., (1981). *Theory of Good City Form*. Cambridge, MA: MIT Press
50. Marčius, R. (2014). Senųjų kultūrų ženklų interpretavimas šiuolaikinės kraštovaizdžio architektūros projektuose. *Archiforma*, 2014, Nr. 1–2.
51. McHarg, I. (1969). *Design with Nature*. Garden City, N.Y.: Natural History Press, 197 p.
52. McHarg, I. (1971). *Man: Planetary Disease*. The 1971 B. Y. Morrison Memorial Lecture at the North American Wildlife and Natural Resources Conference Portland, Oregon. Agricultural Research Service U.S. Department of Agriculture, Washington, D.C., 32 p.
53. Olšauskaitė Urbonienė, R., Grecevičius, P. Jurkus, E. (2014). Kraštovaizdžio vertinimo metodika. (kraštovaizdžio vertinimo ir valdymo veiksmų planavimo metodika). Klaipėda: KU, rankraštis, 37 p.
54. Pilkauskas, R. (2019). *Miesto želdynų plėtotė, I dalis: miesto želdynai*. Vilnius: Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga, 198 p.
55. Pilkauskas, R. (2020). *Miesto želdynų plėtotė, II dalis: kraštovaizdžio planavimas*. Vilnius–Kaunas: Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga ir UAB „Želdynai“, 312 p.
56. Raginis, T., Deveikis, S. (2013). Trijų „A“ riteris ir premijų laureatas [apie prof. V. Stauską]. *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai*. Vilnius: LKAS, p. 144–146.
57. Saunier, P-Y., Claude, V. (1998). L’urbanisme au début du siècle: de la réforme urbaine à la compétence technique. *Vingtième siècle: revue d’histoire*, N° 64, novembre–décembre, p. 25–40. HAL Id: halshs-00002844. Prieiga internete: <https://shs.hal.science/halshs-00002844v1>
58. Simonds, J. O. (1983). *Landscape Architecture: A Manual of Site Planning and Design*. N. Y.: McGraw Hill Book Company
59. Skorupskas, R. (2015). Kraštovaizdžio morfologinių rajonų foto vaizdų pristatymas, in *Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas: sprendiniai ir rekomendacijos*. Vilnius: UAB „Urbanistika“, p. 133– 220.
60. Stauskas, V. (2012). *Architektūra, aplinka, atostogos*. Kaunas: VDU leidykla, 392 p.
61. Steiner, F. (2008). *The Living Landscape, Second Edition: An Ecological Approach to Landscape Planning*. Washington, DC: Island Press, 496 p. (39 photos, 168 illustrations)
62. Thompson I., H. (2012). Ten tenets and six questions for landscape urbanism. In *Landscape Research*, vol. 37(1), p. 7–26.
63. Vaitys, L. (sudaryt.), Lamauskas, A., Petrulis, V. (2008). *Architektas Vladas Stauskas: kūrybos ir mokslo keliu*. Vilnius: Archiforma, 120 p.
64. Veteikis, D., Kavaliauskas, P., Skorupskas, R. (2013). Kraštovaizdžio struktūros optimalumo formuojant kraštovaizdį problema. *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai*. Vilnius: LKAS, p. 21–30.
65. *Vladas Stauskas: darbų bibliografinė rodyklė 1957–2010*. Kaunas: VDU leidykla.
66. Weller, R. (2006). An art of instrumentality: Thinking through landscape urbanism. In *The Landscape Urbanism Reader*, ed. Charles Waldheim, New York: Princeton Architectural Press, p. 69–85.
67. Weller, R., and Fleming, B. (2016). “Has Landscape Architecture Failed? Reflections on the Occasion of LAF’s 50th Anniversary.” *Landscape Architecture Foundation News Blog*, March 21, 2016. Accessed 28 December 2024. <https://www.lafoundation.org/news/2016/03/haslandscape-architecture-failed>
68. Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press, 168 p.
69. Woudstra, J. (2018). Designing the garden of Geddes: The master gardener and the profession of landscape architecture. *Landscape and Urban Planning*, vol. 178, p. 198–207.
70. Zubrutė, R., & Gražulevičiūtė-Vileniškė, I. (2023). Biofilinė mokyklų architektūra Lietuvoje: teorinis galimybių tyrimas. *Darnios aplinkos vystymas*, Nr. 1(20), p. 60–73. Prieiga internete: <https://doi.org/10.52320/dav.v20i1.235>

The Origins and Tradition of Ecological Planning of Cities and Other Territories in Lithuania – an Outline of the Analysis of the Creative Works of Paulius Kavaliauskas, Vladas Stauskas, and Petras Grecevičius

(Received in February, 2026; Accepted in February, 2026; Available Online from 8th of May, 2026)

Summary

The article presents and analyses the development of the idea and tradition of ecological planning and design in territorial planning and landscape architecture in Lithuania, emphasizing the creative contributions of Paulius Kavaliauskas (1945–2024), Vladas Stauskas (1932–2014), Petras Grecevičius (b. 1945) and others Lithuanian scientists, such as Alfonsas Basalykas, and practitioners to this field.

The geomorphological analysis of the Lithuanian landscape, the justification and description of the typological and regional classification system of the landscape, and the prepared works on physical-geographical regions (Basalykas, 1965) and the landscape of Lithuania (Basalykas, 1977) carried out by geographer prof. Habil. dr. A. Basalykas (1924–1986) were and remain a serious incentive and a solid scientific basis for other landscape zoning systems and ecological, geo-ecological planning, and landscape management solutions.

The principles of landscape management and ecological territorial planning were primarily developed in the field of recreational architecture, recreational landscape formation (theoretical and design activities of Prof. V. Stauskas group, works of G. Daniulaitis, P. Kavaliauskas, P. Grecevičius and other specialists). Prof. Habil. dr. P. Kavaliauskas transformed and expanded the foundations of recreational geography into the paradigms of geographical landscape management, natural framework and other protected areas system and the National Landscape Management Plan (2014) – the apotheosis of true geo-ecological planning. The principles of urban planning and landscape architecture have increasingly shifted from technical and economic parameters and approaches towards ecological thinking, complex assessment of the environment and human activity in it.

This shift, the expression of ecological thinking, preservation of the cultural layer must be strengthened in territorial planning and design documents of various levels. In this area of territorial planning and landscape architecture, the connecting role is played by the works, methodological and design activities of prof. dr. P. Grecevičius and his group of scientists formed in Klaipėda University. In the face of ecological problems and crisis, landscape architecture finds itself at the centre of territorial planning and design disciplines. The discipline of landscape architecture helps architects and urban planners to rethink their approaches and work with landscape designers to avoid ecological problems and mitigate human impacts on the environment. Researchers and practitioners in architecture and urbanism note that the interaction between the disciplines of geography and landscape architecture provides useful experiences and ideas, including in the field of aesthetics of coherence, sustainability, for other design disciplines.

The latest trends in Lithuanian landscape architecture, geography science and practice extend the paradigm of ecological thinking, planning and design; the latest directions of landscape planning and design in harmony with nature are explored: landscape urbanism, biophilic design, nature-based urban development solutions. In this regard, strong researchers are the scientific team of Kaunas University of Technology. The aspects of territorial planning and design in harmony with nature have been and remain significant and relevant to the development of Lithuanian urban planning and landscape architecture.

